

PŘED 15 LETY

OKRESNÍ VLASTIVĚDNÉ MUZEUM
J. Á. KOMENSKÉHO V PŘEROVĚ

1960

PŘED 15 LETY NA PŘEROVSKU

Ročenka Okresního vlastivědného muzea J. Á. Komenského v Přerově

1960

Přerov 1960

V HRANICÍCH PŘED 15 LETY

I.

LUDVÍK NOVOTNÝ

*

RUSKÁ VOJSKA V MORAVSKÉ BRÁNĚ

Úvodem k vzpomínkám na dny osvobození Hranic v květnu 1945 připomeňme trojí setkání obyvatel Moravské brány s ruskými vojáky v minulosti.

Pokud je známo, poprvé „mašíroval lid vojenský moskovitský neb ruský skrze naše místo Hranice a zde noclehoval předem dne 21. máje 1736“, jak zapsal tehdejší hranický syndik Karel Ludvík Chramek. Ruské pluky byly tehdy vyslány na pomoc císaři Karlu VI. ve válce s Francií. Setkání s ruskými vojáky byla událost, která na dlouhou dobu vzrušila mysl obyvatel města Hranic a bylo na ni dlouho vzpomínáno. Svědčí o tom to, že byla na předních místech zaznamenána na dvou pamětních listinách, uložených do bání radniční věže hranické v roce 1738. Jak syndik Chramek, tak důchodní Awrath v zápisech s obdivem popisují pestré uniformy ruských vojáků, jejich hudbu, a uvádějí, že se s nimi dobře snášeli. (Text listin publikoval B. Indra v Záhorské kronice, r. XII, 1929/30, str. 85—88.)

Již o dvanáct let později, v létě 1748 procházela Pobečvím směrem k Olomouci a dále do Čech opět několikatisícová ruská armáda. Poslala ji carevna Alžběta na pomoc Marii Terezií v boji proti Francii, která byla tehdy spojencem Pruska, jež nedlouho předtím urvalo českým zemím Slezsko. V zimě 1748/49 se tato vojska při návratu na východ zdržela asi půl roku na Moravě. Také v několika obcích v okolí Hranic přezimovaly ruské oddíly a jejich příslušníci byli velmi přátelsky naším lidem přijati. „...lidi plakali i vojáci, dyš odcházeli, neb se jeden od druhého naučili řeči a neublížili ani lidom

ani kuřeti a dali se potřebovat ke všemu dílu“, tak zakončil svou zprávu o pobytu ruských vojáků v Drahotuších rektor školy Josef Reger. (Zápis uveřejnil B. Indra v Záhorské kronice, r. XXVI., 1948, str. 43—47.)

Znovu se na Hranicku objevila ruská vojska za napoleonských válek. Na sklonku roku 1798 a až do srpna 1799 procházely po staré vojenské cestě Moravskou branou k Olomouci vojenské sbory slavné Suvorovovy armády, vyslané do Itálie. V březnu 1799 projížděl ulicemi tehdy krajského města Hranic již téměř sedmdesátiletý vojevůdce Suvorov, který pak po vypuzení Francouzů ze severní Itálie se proslavil odvážným převedením své armády přes Alpy.

Památného 8. května 1945 vstoupili tedy ruští vojáci již po čtvrté v dějinách do Moravské brány.

II.

VÁCLAV VLASÁK

*

VZPOMÍNKY NA DOBU OKUPACE, ILEGÁLNÍ PRÁCI A REVOLUČNÍ DNY 1945

Když dne 15. března 1939 v ranních hodinách obsadila okupační vojska Hranice a jejich vojenské objekty, netušil nikdo, že jejich vláda bude trvat 6 let, 1 měsíc a 22 dní a že obětí okupační zloville se stane řada dobrých vlastenců.

V těžkých dobách po 15. březnu 1939 nezanikl v Čechách a na Moravě odbojový duch a ani Hranice nezůstaly pozadu. Svědčí o tom počet 145 zatčených a popravených vlastenců v celém tehdejším hranickém okrese. V samých Hranicích bylo z tohoto počtu 57 obětí.

V roce 1944 se všechny odbojové podzemní složky spojily k práci na různých úkolech a způsobovaly různými sabotážemi citelné škody na železnicích a v zásobování. Z těchto ilegálních pracovníků byl

složen český národní výbor, který měl za úkol zajistit chod města Hranic po stránce hospodářské, finanční, bezpečnostní a zásobovací. Připravil provolání k obyvatelstvu, které jednalo o zajištění pořádku ve městě po stránce hospodářské, o zachránění veřejného majetku i hodnot ve vojenských objektech. K těmto účelům použito české policie, četnictva a sboru dobrovolných hasičů.

Příprava se stala rušnější, když dne 29. srpna 1944 vypuklo slavné Slovenské národní povstání a 6. října 1944 překročil první čsl. armádní sbor pod vedením generála Ludvíka Svobody u Dukly naše hranice. Bylo zřejmé, že se druhá světová válka blíží ku konci. Partyzánská činnost se na Hranicku projevuje sabotážemi a destrukčními akcemi, které uvádějí celý okres do revolučního kvasu.

Přesto bylo zřejmé, že se okupanti nemíní vzdát bez boje. Svědčí o tom chvatné hloubení zákopů v lesích okolo Hranic. Pracují na nich desítky mužů, nahnaných sem z Čech i Moravy. Na silnicích jsou hloubeny protitankové příkopy a připravovány betonové protitankové zábrany. I ulice města jsou zúženy dřevěnými zábranami.

Německé četnictvo v Hranicích slídí po posledních obětech, které jsou však českou policií včas upozorněny a varovány.

Události se valí jedna za druhou. Dne 4. dubna je osvobozena Bratislava a v Košicích ustavena první vláda svobodné ČSR, 26. dubna osvobozeno Brno, 30. dubna Ostrava.

1. května 1945 vypuklo v Přerově povstání, jímž Hranice i Drahotuše byly elektrizovány. Revoluce je v dohledu.

Dne 2. května o 15. minutě po půlnoci zavlál rudý prapor nad Berlínem a dne 5. května Praha povstala v lidovém hnutí proti okupantům.

Na Moravě se Rudá armáda kvapem blíží k hranickému okresu. Zatím co Fryšták, Hulín a Kojetín byly osvobozeny vojsky II. ukrajinské fronty maršála Malinovského, osvobodila vojska IV. ukrajinské fronty armádního generála Jeremenka Šternberk. U jednotek německé branné moci a SS, ustupujících Hranicemi, bylo lze pozorovat ve dnech 1.—6. května velkou nervozitu a rozčilenost. Byly to bojové jednotky I. německé armády, podřízené maršálu Schoernerovi, a to části II. sboru, jehož levé křídlo tvořila 715. divize a pravé křídlo 320. divize. Povozy se hnaly většinou klusem a třemi proudy. Avšak

před vojenskou akademií se v závěrové barikádě a u protitankového příkopu celý ustupující proud zastavoval, neboť uzávěrou mohla projít jen jedna řada. Přesto možno říci, že organizace ústupu Hranicemi přes záškodnickou činnost byla vojensky spořádaná.

Den 7. května 1945 je posledním dnem vlády německé okupační armády v Hranicích. Zatím co Sovětská armáda osvobodila Frýdlant, Šumvald, Spálov, Odry, Palačov, Lešnou a Černotín, 3 km od Hranic.

Hranice prožívají poslední den šestileté hrůzovlády, chvatného ústupu městem a napjatého čekání na vytoužené osvobození.

Ze strachu před ustupujícími vojenskými jednotkami německé branné moci a SS obyvatelé v chvatu poschovávali do země, do studní a sklepů svůj majetek. A přitom zdejší lid obětavě stupňoval svůj dosavadní hrdinný boj.

Bezohledné drancování a ničení mostů dosáhlo vrcholu v pondělí 7. května. Zatím co v okolí Hranic a nad městem hřměla sovětská a německá děla, zaznívala z dálky palba kulometů. Eskadry sovětských letců na silnici pod „Hůrkou“ ztěžovaly ústup okupační armády. Napjatou náladu přerušila občas silná exploze mostů, z nichž většina přes úsilí odbojové složky byla vyhozena do vzduchu. Z fronty se trousili vojáci po silnici už jen jednotlivě, po družstvech a slabých četách. Valný voj branných sil byl už ten tam. I povozů, projíždějících Hranicemi, bylo teď jen málo. Občas kmitlo se přes město osobní auto nebo nákladní automobil, spěchající z nedaleké fronty nebo k ní. Vedle ukrývajících se zběhů zůstala do odpoledních hodin v kasárnách jen malá část zásobovací kolony.

Pro Hranice a hranický okres byla v závěru války vojenská situace dosti klidná. Hranice samé a celý okres neležely ve směru hlavního sovětského náporu. V tom směru ležela Olomouc. Proto vítězná Rudá armáda nemusela o Hranice bojovat, ale mohla v ovzduší silného domácího odboje volně a vítězně pochodovat na Přerov a Olomouc.

Již časně ráno 7. května byly obsazeny budovy vojenské akademie za chvatného ústupu posledních okupantů před příchodem Rudé armády určenými důstojníky a národní stráží, složené z hranických dobrovolců, českého četnictva, strážníků a hasičů, aby bylo zabráněno případnému drancování a poškození v době chaosu. Ihned byly od-

straněny všechny německé nápisy. Po prohlídce budov byl konstatován obraz zkázy a bídy poražené armády. Skoro ve všech místnostech byly zjevné stopy pitek v posledních dnech.

Dne 8. května 1945, kdy byl v Berlíně podepsán pakt o bezpodmínečné kapitulaci německých branných sil, Praha ještě po celý den úporně bojovala na barikádách. Pro Hranice se po více než šesti letech poroby a po dlouhé a napjaté noci rozbřesklo slunné ráno památného dne, kdy nad naším těžce zkoušeným městem zasvitlo slunce svobody.

Na slavné a vítězné cestě na západ vstoupila ráno 8. května 1945 Rudá armáda i do našeho města. První pátrači a hlídky Rudé armády dorazily o půl šesté hodině ranní. Otázky rudoarmějců zněly: „Kakda ušli germanci i kuda?“ Za poskytnutí vody k pití, mytí a vaření vždy pěkně poděkovali svým ruským: „Spasibo, bolšoje spasibo.“

U „Černého orla“ uvítal přicházející jednotky učitel Bohuslav Hajzner, u bývalého Spolkového hotelu velitel sboru dobrovolných hasičů. Za vojáky a odbojové složky uvítal Rudou armádu z balkonu radnice velitel hranické posádky.

Za krátkou dobu bylo město plné praporů, na náměstí vyhrávala hudba a zástupy lidí, ozdobených trikolorami, mávaly na projíždějící sovětské vojáky.

Okresní národní výbor v Hranicích vydal dne 8. května 1945 v 16 bodech potřebné rozkazy a pokyny pro obyvatele okresu. V úvodu se praví, že je třeba, aby každý podle svých sil přispěl k tomu, aby doba znovuzřízení naší státní samostatnosti položila pevné základy pro nový život národa. Pak následují pokyny k zajištění hospodářského života a bezpečnosti ve městě i v okrese. Provolání končí výzvou k občanům, aby Rudé armádě prokazovali oddanost, dali výraz a důkaz svého srdečného přátelství a svých velkých sympatií k ní, aby byli poslušni dozorčích orgánů a všech rozkazů, které budou Rudou armádou nebo národním výborem vydány.

V bodě 5. tohoto provolání se praví: „Telefonní a elektrické vedení, plynová a vodárenská zařízení musí zůstat neporušena.“ O to se starali hraniční odbojoví pracovníci již před osvobozením. Němci měli za úkol při ústupu zničit všechny telefonní centrály. Několika občanům se podařilo přemluvit německou hlídku, aby poškodila jen kabel,

který byl brzy opraven, takže v Hranicích byly zapojeny všechny důležité linky.

Večer 8. května 1945 radostně hlásil rozhlas celému světu, že Olomouc, Rýmařov, Hranice a Přerov byly osvobozeny vojsky IV. ukrajinské fronty armádního generála Jeremenka.

Národní výbor se hned v duchu svého provolání dal do práce k obnovení normálního života ve městě.

Mezi jeho prvními opatřeními byla péče o okamžité zahájení vyučování ve školách. Vyzval všechny postižené válečnými událostmi nebo pronásledováním v době okupace, aby se přihlásili o náhradu škody.

Jako člen revolučního národního výboru, stavební referent a člen rady vzpomínám na svízelné zajišťování potřebného materiálu na obnovu poškozeného města Hranic. Vyhozené mosty bylo nutno urychleně upravit pro postup Rudé armády. Materiál byl brán z místních zdrojů, dále ze železniční stanice Drahotuše, kde stálo několik vagonů řeziva, kterého bylo použito především pro zhotovení lehké lávky přes Bečvu. Svízelně byl také obstaráván materiál na opravu elektrického vedení, telefonu, vodovodu a plynovodu a zvláště sklo. Největší těžkost byla v tom, že po železnicích nebylo možno dopravovat materiál, jelikož bylo mnoho železničních mostů zničeno. Velká potíž byla se zajištěním asi 700 m³ řeziva a trámů pro postavení dosavadního mostu přes řeku Bečvu. Bylo prováděno také vyklizování poškozených objektů lázní Teplic nad Bečvou a grandhotelu Klíč pro rekreaci 200 sovětských letců. Dále prováděna úprava poškozených vojenských objektů pro otevření vojenské akademie na základě rozhodnutí vlády.

Nutno také poznamenat, že první český národní výbor byl již složen ze všech vrstev občanů města Hranic a že v něm byli lidé, kteří pracovali ilegálně a kteří neúnavně i za cenu vlastního volna hleděli, aby potřeby města byly zajištěny.

Revoluční národní výbor splnil úspěšně velké úkoly a zajistil přechod ke klidnému mírovému životu a položil základy pro další rozvoj života v našem městě.

Z řad mládeže obdrželo uznání 7 žáků: J. Pešáková a Vl. Dubanská z dvanáctiletky v Přerově, M. Zahradníčková z Hospodářské školy, s. J. Ferencová, J. Josefíková, J. Buriš a K. Kovařík z 3. osmiletky v Dukelské ulici.

Prom. hist. Gustav Vožda,
ředitel OVM J. A. K. v Přerově.

OBSAH

Úvodem	5
<i>František Sedláček</i> : Z bojů pokrokové mládeže proti fašismu v letech 1930—1934	7
<i>Prom. hist. Gustav Vožda</i> : Nad dokumenty v přerovském muzeu	22
<i>Jan Moulík</i> : Němečtí vládní komisaři — „reprezentanti“ českého Přerova	34
<i>Adolf Hlobil</i> : Činnost ilegální organizace RSI (Rudé slovanské Internacionály) v Přerově a okolí v letech 1939—1945	41
<i>Josef Dostál</i> : Slovenské národní povstání a Přerovsko	51
*	
<i>Bohumír Štéger</i> : Válka nebo mír? (O osvobození Kojetína) . .	58
<i>František Mikeška</i> : Odboj a dny osvobození v Horní Moštěnici	64
<i>Karel Vičar</i> : Osvobození Ivaně	68
<i>František Opálka</i> : Rok 1945 v Čekyni	72
<i>Ludvík Novotný-Václav Vlasák</i> : V Hranicích před 15 lety . . .	76
<i>Bohumír Štéger</i> : Tovačov před 15 lety	82
Co zaznamenaly děti o květnových událostech roku 1945 . . .	90
<i>Josef Dostál</i> : Pamětní desky hrdinům z přerovského povstání v květnu 1945	95
*	
Přehled práce vykonané v OVM J. A. Komenského v Přerově v roce 1959	98

PŘED 15 LETY NA PŘEROVSKU

Ročenka Okresního vlastivědného muzea J. A. Komenského v Přerově
Minulost Přerovska 2

Napsal kolektiv autorů za redakce prom. hist. Gustava Voždy, ředitele OVM
J. A. Komenského v Přerově

Fotografický snímek na přední desce je zmenšení medaile akad. sochaře Josefa
Bajáka, kterou vytvořil pro Klub přátel umění v Přerově. Byla vystavena
a oceněna v Paříži roku 1951.

Ochranný obal navrhl a dřevoryt zhotovil akad. malíř L. Vlodek.

Vydalo OVM J. A. K. a Osvětová beseda v Přerově v dubnu 1960 k 15. výročí
osvobození RA

Vytiskl TISK, knižní výroba, n. p., závod 4 Přerov jako I. vydání v nákladu
1000 výtisků

Cena vázaného výtisku Kčs 12,—

T-08-01018